

УДК (16+81):316.7:009

РЕФЕРЕНЦІЯ ЯК ФЕНОМЕН ІНТЕРПРЕТАТИВНОГО КОНСТРУЮВАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО

Володимир Ковчак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
philosophy.dep.philosophy@lnu.edu.ua*

Відмінності в соціально-філософських підходах і спробах розв'язати проблему референції призводить до різних способів артикуляції дискурсу. Відтак різні теоретичні підходи щодо природи референції позначаються на інтерпретації відкритих і динамічних інтелектуальних конструкцій. Пошук відповідей на актуальні питання щодо варіативних моделей реальності пов'язаний із формуванням дієвої соціальної конструкції, зумовленої інтерпретативним потенціалом мислення. Обґрунтування природи референції позначається на варіативності семіотичного процесу щодо конструювання соціальної дійсності. Аналізуючи концептуальні відмінності щодо суті референції, з'ясовуємо певні приховані аспекти семіотичного конструювання, які раніше були поза увагою дослідників.

Ключові слова: референція, інтерпретанта, конструювання соціальної дійсності, семантика, синтаксис, прагматика.

Актуальність запропонованого тексту полягає у спробі континуального підходу (нерозривна єдність і системність семантичного, синтаксичного і прагматичного) до референції як феномену інтерпретативного конструювання нематеріальної реальності. Семіотичний підхід до інтерпретативного конструювання нематеріального зумовлений тим, що проблема референції виникає у гетерогенних конструкціях – як необхідність зв'язку ідеального (мислення, свідомості) та реального (фізичного, матеріального, предметного, онтичного). Розвиток філософії ХХ ст. призвів до виникнення проблеми референції як потреби усвідомлення семіотичної ролі нематеріальних об'єктів та феноменів у пізнанні та діяльності людини і суспільства. Йдеться, зокрема, про особливості співвідношення семантичної, а ширше – знакової, системи мислення з її об'єктними (уявними та фізичними) відповідниками, до яких мислення відсилає в його референціях і які існують через мислення, але стосуються реальності, що лежить поза ним. У цьому сенсі проблема референції перетворюється на проблему інтерпретативного сприйняття знака, об'єкта і речі, які виступають феноменами і чинниками теоретичного мислення і конструювання соціальної дійсності. Інакше кажучи, концепції референції самі стають чинниками конструювання ідеального (нематеріального) на фундаменті реального семіотичного процесу. Оскільки референція виступає інтерпретативним чинником дослідження гетерогенних систем, то теорія референції з необхідністю пов'язана з конструюванням гетерогенних систем життєвого світу людини. Відповідно, **мета** запропонованої статті полягає в тому, щоб

висвітлити феномен референції в аспекті конструктивних особливостей інтерпретації як нематеріального чинника семіозу.

Стан дослідження: проблема референції як інтерпретативного конструювання нематеріального бере свій початок частково з філософії Аристотеля (пошук підстав наукового знання, класифікація за емпіричними підставами) та з теорій Дж. Поїнсота, Г. Ляйбніца й І. Канта. Останній вважав першочерговим завданням з'ясування трансцендентальних підстав мислення. Проблема трансцендентальних підстав мислення стосується природи референції в її сучасному розумінні: чому мисленню вдається побудова істинних висловлювань про реальність? – Це стало предметом філософських пошуків К.- О. Апеля, Р. Барта, П. Бергера, Ж. Бодрієра, Г. Блумера, Ю. Габермаса, У. Еко, К. Гірца, Т. Лукмана, Н. Лумана, С. Лангер, Ч. С. Пірса, Ф. де Соссюра, Г. Абельса, Н. Артюнової, Є. Брезговської, М. Поповича, А. Пашука, Б. Потятиника, П. Рікера, Р. Рорті, Р. Якуца, А. Шюца та інших. З огляду на вказану тему і поставлену мету найвагомішими в аспекті інтерпретативного конструювання нематеріального є праці Г. Патнема [7], Ю. Крістєвої, П. Адо [1], Г. Почепцова [8; 9], А. Карася [3; 4], Л. Макеєвої [5], Дж. Ділі [2].

Інтерпретанта як референційний чинник теоретичного мислення. Проблема референції стосується верифікації відношення інтенсійної семантики до її екстенсійного об'єкту (об'єктів), а теорія референції виступає епістемологічною конструкцією між семантикою знакової системи і її об'єктом. Структура вказаного відношення здійснюється гетерогенними (суб)теоріями, які поєднують семантичну (логічна субтеорія), синтаксичну (предикативно-ідентифікативна субтеорія) і прагматичну (лінгвістична субтеорія) референції. Найпродуктивнішою для нашого аналізу є прагматична (суб)теорія референції, проте окремо жодна із вказаних (суб)теорій не вирішує проблему референції сповна. Відтак постає питання про побудову загальної теорії референції, яка би об'єднала наявні субтеорії в єдину конструкцію. Очевидно, що побудова загальної теорії референції може здійснюватися через філософську рефлексію на основі міждисциплінарного підходу. **Теоретичні експлікації референції, що по-різному вирішують проблему присутності в мисленні, свідомості й розумі зв'язку з віртуальними об'єктами та матеріальним середовищем, позначаються на особливостях теоретичного гіпостазування та соціального конструювання.** З метою оптимізації викладу матеріалу в цій невеликій статті ми спираємося на концепцію референції Г. Патнема, в якій, на наш погляд, достатньо повно синтезуються різні підходи, а проблема знання підноситься до його наукового критерію. У призмі теорії референції висвітлюються семіотичні відтінки конструювання соціальної дійсності, чіткіше проглядаються відмінності щодо аксіологічних та онтичних проявів (ціннісних настанов та предметно-речового облаштування) певних типів соціально-культурної дійсності. Це, наприклад, стосується особливого дискурсивного статусу, як покаже Г. Почепцов [9], таких суто віртуальних об'єктів-персонажів, як Мерлін, Супермен чи Гаррі Поттер, стосунки між якими стають проявом аксіологічних (емоційних) патернів та когнітивно-епістемних фреймів, сконструйованих у контексті певної семіотичної парадигми розуміння світу. Найцікавішим і найскладнішим аспектом референції є проблема зв'язку між знаком та його емоційним наповненням (об'єктом), зокрема, це стосується того величезного впливу на людину і її соціальну поведінку, який зумовлюється символічними феноменами суспільного життя. У цьому сенсі формування різних культур й особливо цивілізацій, як відмінних систем цінностей, зумовлюється відмінностями емотивної семіотики: емоції в еволюційному

процесі виступають такими ж конструктами, як і знання чи епістемі в процесі формування предметно-технічного середовища – і перші, і другі відіграють когнітивну функцію. До такого підходу в минулому найперше наблизився І. Кант, який прагнув знайти зв'язок між теоретичним і практичним розумами через регулятивну (фактично – конструктивну) функцію естетичного смаку.

Простір соціальної дійсності семантично й емотивно навантажений (хоч і не сповна промисленими і зрефлексованими) значеннями, сенсами і смислами, які беруть участь в утворенні синтаксичних структур мислення залежно від прагматичних настанов мовця, комуніканта, екзистенційно активного суб'єкта. Онто-гносео-логічний каркас соціальної дійсності закорінений не в самій мові, мовленні чи лінгвістичній прагматиці, а в когнітивно-емоційних глибинах мислення суб'єкта та його біо-антропній семіотиці, складовою частиною якої є освоєне довкілля – “видосвіт” (умвельт). У концепті Umwelt (видосвіт) Дж. Ділі прагне показати, “як ця “навколишня ніша” є лише фізичною частиною більшого, об'єктивного, не чисто фізичного цілого, яке може бути осягнене тільки з перспективи особливої форми життя того, чий світ існує, чие “довкілля” має значимість у специфічний спосіб, який завдячується лише неспрощуваній комбінації відношень, багато з яких не має окремого існування від живого світу і всі з яких докладаються до створення контрасту між фізичним довкіллям як нейтральним чи спільноважливим для всіх організмів, з одного боку, а частини з того ж самого фізичного оточення інтерпретовані й втілені в контекст значимостей сфери досвіду, поділеного всіма членами виду, – з іншого. Лише речі, які стали об'єктами, утворюють частину тих видоособливих світів, але в контексті таких світів є багато об'єктів, які також не є речами окремо від світів” [2, с. 20].

Відповідно конструювання соціальної дійсності – це продовження споконвічного еволютивного процесу тільки в сенсі *семіозу*; його неунікненням чинником є інтерпретанта як ментальний елемент тріадичної структури знака (за Ч. С. Пірсом). Значення у тріадичній структурі знака є двокомпонентним утворенням – інтенціоналу та екстенціоналу, які перебувають у взаємозалежності й нерозривному зв'язку: інтенціонал знака, терміна чи мовного виразу виявляється через екстенціонал [5, с. 23–24]. Інтерпретація є способом віднаходження, встановлення, значення – інтерпретація не строго визначається через знак і передбачає певний наступний знак, знак також визначає інтерпретацію об'єкта і реальності на підставі визначення референтного зв'язку, зокрема його репрезентативного, дискурсивного й емотивного характеру

Утворення понять для позначування та іменування реальності є початком теорійного мислення, рефлексії, критики: мислення стартує через відношення дії, схопленої в “назвах” (поняттєво-чуттєвих феноменах), щоб на наступному, синтаксично-граматичному рівні, застосувати дистинкції розуміння і розуму, і рефлексивною здатністю мислення виділити із нерозчленованого потоку чуттєвих феноменів певні стійкі зв'язки між тілесним та ментальним, щоб через абдукцію та абстракцію зосереджувати увагу не тільки на даному, теперішньому, але передусім – на гіпотетичному, ймовірному, прийдешньому. У цих особливостях семіотично обумовленого мислення криється проблема віднаходження підстав референції, що в минулому витлумачувалася через відсилання до трансцендентальних умов пізнання та існування.

За ідеєю Г. Патнема, референція мовних виразів (власних назв і термінів природних видів) встановлюється через зовнішні нементальні чинники, серед яких Г. Патнем виділяє два

[7, с. 22, с. 36–38]: 1) соціальний – як констатація своєрідного розподілу соціолінгвістичної компетенції; 2) природний, згідно з яким самі природні види зумовлюють певне встановлення екстенсіоналів.

Гіпотеза соціолінгвістичної компетенції має на меті показати, що сенси не локалізовані в індивідуальному мисленні кожного окремого носія мови [5, с. 39], адже “референція визначається соціально, а не індивідуально: і ви, і я зважаємо на думку експертів [...]” [7, с. 30]. Із семантичної теорії референції випливає, що розуміння значення знаку пов’язане з перебуванням у певному ментальному (психічному) стані, інтенсіонал створює достатню умову входження об’єкта до екстенсіоналу. Однак, за Г. Патнемом, ментальний стан репрезентації не може визначити екстенсіонал. Г. Патнем виходить із того, що сенс (значення) є досить складним конструктом і тому, насправді, досить мала кількість індивідів володіє справжніми сенсами, і відтак по-справжньому розуміє, що несуть у собі знакові системи репрезентації. За Г. Патнемом, індивідові для розуміння знаку зовсім не обов’язково володіти повним сенсом (як стверджує Г. Фреге), адже достатньо покластися на експертів, які володіють сповна сенсом і методом його розпізнавання. І через таке соціолінгвістичне покладання на компетенцію експертів уся мовна спільнота є залученою до джерел пульсування справжнього сенсу, хоча всій мовній спільноті не дано конкретно-індивідуального розумового доступу до джерел сенсу, але дано доступ до компетентного середовища, що виявляє, розпізнає і конструє сенс. Так, суспільне значення слова може набувати найтонших відтінків сенсу і спеціальних відомостей про властивості сенсу (значення) без актуального, дійсного, безпосереднього залучення до них – ідентифікаційну референцію здійснює експерт, а залучення всієї соціокультурної спільноти відбувається через презентацію посередника і його здатностей. Безпосередньо всі найтонші відтінки сенсу і спеціальні відомості, здобуті через компетенцію посередника, є невідомими поза цією компетенцією широкому загалу – тільки семіотико-розумова компетенція експерта володіє чітким сенсом і детальним методом розпізнавання спеціального знання, сенсу і значення. У соціолінгвістичному товаристві за аналогією до розподілу праці наявний розподіл знання і використання різних аспектів сенсів; сенси через семіотичну компетенцію експерта стають ідентифікованим соціальним надбанням [5, с. 40]. Така ідея Г. Патнема не нова, вона закладена уже у праці про соціальну конструкцію знання П. Бергера і Т. Лукмана, де функція конструювання нового знання покладена на компетентну в цьому інституцію (якій протистоїть маргінальний інтелектуал, що є носієм іншого, позаінституційного знання).

Другий чинник референційного механізму, за Г. Патнемом, полягає у тому, що екстенсіонал термінів природних видів (частково) встановлюється зовнішнім світом, адже “будь-який природний вид (біологічний вид, природна речовина, фізична величина) припускає наявність у його членів загальної внутрішньої природи (чи сутності), що виражається в загальній внутрішній структурі, загальних істотних властивостях або загальних об’єктивних законах, що управляють поведінкою або розвитком членів цього природного виду” [5, с. 41]. Людині властиво пізнавати цю внутрішню природу видів у ході розвитку науки, тому наукові парадигми стають полем встановлення референції. Така теза Г. Патнема заслуговує уваги, але потрібно зробити важливе розрізнення пізнаваних сутностей на природні види (біологічний вид, хімічний склад, фізична характеристика) і штучно створені мистецькі види (штучно створена модель ДНК, штучно створений опис характеристики речовини і т. д.): в основі такого розрізнення покладена теза про те, що

характеристика природних видів (сутностей) незалежна від людини (від індивіда і від соціуму), а природа штучно створених сутностей є мистецькою і людина-митець сама створює їх, а тому і може задати необхідні й достатні умови належності екстенціоналу терміну до інтенціоналу [5, с. 41–42].

Схожу позицію до Г. Патнема займає С. Кріпке, який визначає терміни природних видів як жорсткі десигнатори – як вирази, що означають одні й ті ж об'єкти у всіх можливих світах, в яких ці об'єкти існують. Терміни природних видів тому є жорсткими десигнаторами, бо вони мають необхідні істотні властивості, що характерні їм у всіх можливих світах, в яких ці природні види існують. Наприклад, слово “золото” жорстко вказує на одну і ту ж речовину у всіх можливих світах, де вона є, адже золото має необхідну внутрішню природу: атомну масу, кількість електронів, протонне і нейтронне число, специфіку орбіт тощо. Тобто референцією золота є його фізико-хімічна характеристика, але звідси виникає питання про повноту референції як повноту наукового знання: будь-яке наукове знання є завжди неповне, а якщо знання повне (а відтак, за К. Поппером, закрите), то це не знання, а ідеологія. Наприклад, що є референтом до терміна “чорна діра”? Постає також питання, чи не є референція у певному значенні встановленою за замовчуванням преференцією – лише описовою штучною мистецькою моделлю, заданою семантичним, синтаксичним чи прагматичним чином, де прагматичний чинник може бути насаджений із метою контролю, впливу, маніпуляції (як наприклад, система Птолемея, уявлення про плоскість землі чи геоцентрична система).

Зрештою, якщо наукове знання неповне, то воно неодмінно передбачає наукове відкриття як доповнення себе, але звідси слідує, що кожне наукове відкриття мало би змінювати референцію, що, очевидно, є хибною думкою – і Г. Патнем підкреслює це [7, с. 35].

Якщо зумовленість референції природними видами у Г. Патнема і С. Кріпке є відкритим питанням, то соціальна зумовленість референції є очевидною. Це наглядно аргументує, наприклад, М. Фуко концепцією археології знання. Встановлення зв'язку між зовнішнім об'єктом і терміном мови відбувається через встановлення каузальних зв'язків між носіями мови – тому референція ще може бути етимологічною (генеалогічною, за М. Фуко) і суспільно може здійснюватися через явище референційного ланцюгово-каузального механізму (Л. Макеева). Каузальні зв'язки пояснюють лише механізм встановлення і поширення референції, але не розкривають суті самої референції, її виникнення і засади чіткості. За Г. Патнемом, інтенсія (переконавання, намір) припускає здатність здійснювати референцію, але не є причиною референції [7, с. 42–27]: спроба пояснити референцію через інтенсію неодмінно призведе до редукції і соліпсизму. Питання у тому, як інтенція може набувати референції [7, с. 54].

За Г. Патнемом, сама референція не здійснюється через знак і від знаку не залежить. Референція – це чистий ментальний, когнітивний процес, без якого будь-яка фізична річ (але не об'єкт) не задіюється в епістемологічних мережах і межах мислення: у референції важливий власне сам намір, інтенція [7, с. 14], але не менш важливим є і знакова природа здійснення референції. Очевидно, що суттєва відмінність між внутрішнім (інтенсійним) за зовнішнім (екстенсійним) є першою вимогою залучення знаку, який як “зовнішня річ” виступає виразником внутрішнього.

Допоки лінгвістична спільнота не має чіткого і достовірного знання про внутрішню природу реальних речей і не володіє досконалими методами розпізнавання внутрішньої

природи, ніщо не гарантує коректного вживання мови, а тому члени спільноти щоразу приречені на помилку. За Г. Патнемом, коректне вживання мови перебуває у прямій залежності від міри розвиненості наукового знання про світ – коректне використання мови не є можливим без науки. Г. Патнем визнає науково-реалістичну основу [5, с. 50] теорії референції, але навіть залучення наукового реалізму не вирішує проблему референції остаточно.

Референція, за Г. Патнемом, *визначає* параметризацію (parameterization) світу [5, с. 66] як мовну (а відтак і мисленнєву) кореляцію реальності. Але референція не є параметризацією і не може бути зведена до неї. *Параметризація світу, по суті, є соціальною грою спільноти.* Нова теорія референції Г. Патнема тісно змикається з теорією мовних ігор Л. Вітгенштайна, де артикульовані знакові (переважно мовні) моделі виступають як прості та спрощені ключі до розуміння зовнішніх речей, що в контексті варіаційності функцій мовної гри нерідко змінюються до непізнаності поза контекстом. А відтак значення виступає як переклад знаку в іншу систему знаків, де значенням одного знаку стає інший знак [6, с. 160–163].

Інтерпретанта як чинник конструювання у семантичному, синтаксичному та прагматичному вимірі. Незважаючи на неповноту, концепція референції Г. Патнема наводить на низку гіпотез щодо конструювання соціальної дійсності. Конструювання соціальної дійсності відбувається через семантичні, синтаксичні й прагматичні чинники інтерпретування. На семантичному рівні інтерпретанта конструюється інтелектуальними та логічними засобами мислення як чиста ідея, на синтаксичному – чиста ідея втілюється у перцептуальний носій, створюється текст конструювання, а на прагматичному рівні текст спонукає суб'єкта до дії, налаштовує на очікування, на здійснення своїх мрій і планів, чим відбувається конструювання контексту, який загалом впливає на конструювальну активізацію соціуму.

Соціальна дійсність не перебуває у повному відриві від фізичної реальності. Можливість семантичного вибудовування істинного висловлювання (наприклад, емпірично доведеної математичної формули, фізичного розрахунку, логічного закону і т. ін.) є переконливим фактом глибинного зв'язку між фізикою і семантикою. Тобто зрозуміло, що конструювання соціальної дійсності відбувається на основі даних фізичної реальності й інтерпретативного імпульсу із середини, з ядра соціуму. Більше того, ці два процеси – збір даних реальності та їхня інтерпретація – перебувають в єдності: доступна часткова даність реального світу відразу обростає інтерпретаціями; на основі інтерпретацій моделюються теорії, закони і правила, які доступну часткову даність доповнюють до максимум пізнання. Отже, соціальна дійсність постає на фундаменті доступної часткової даності реального світу і на інтерпретативній, а отже, сконструюваній, моделі, скерованій на інтелектуальне доуповнення. Імпульс із реальності та імпульс із середини – ось два кити, на яких будується конструкція соціальної дійсності.

Постає питання про розходження між імпульсом реальності й тією інтерпретаційною конструкцією, якою він навантажується зі сторони ядром соціальної спільноти. Таке розходження можливе до таких меж, що штучно сконструйована інтерпретанта може змінити імпульс реальності до множини подекуди і прямопротилежних між собою об'єктів, або і взагалі протилежного щодо реальності об'єкту. Тому і можливі парадокси, коли імпульс реальності набуває протилежних конотацій (наприклад, як планета Венера – це і вечірня, і ранішня зоря, тобто одна річ, але два об'єкти). Дійсний конструкт реальності строго

не відповідає імпульсу реальності й може анігілювати імпульс реальності чи, навпаки, змінювати його на протилежний (наприклад, міцний мороз для флори і фауни є реальною небезпекою для життя, а у соціальній конструкції міцний мороз може бути знаком радості й святкового очікування Різдва без будь-яких конотацій небезпеки життю і здоров'ю).

Соціальна дійсність конструюється радше всупереч фізичній реальності, ніж дзеркально її повторює. Проте не йдеться про повний розрив і несумісність – конструювання відбувається (окрім соціальних) також і засобами фізичної реальності (інтелектуальна теорія чи ідея як соціальний конструкт набуває соціального значення через матеріальне оприсутнення – семіотичне утілення – ідеї за допомогою фізичних носіїв).

Конструювання як акцентуалізований вплив на інтерпретанту. Відтак можливі варіанти, коли інтерпретація як семіотично зумовлений конструкт об'єкта реальності щодо самої реальності перебуває у статусі: 1) відношення – *референції* – як семантичне відношення об'єкта інтерпретації до самого об'єкта реальності; 2) часткової відповідності – *репрезентації* – як семіотичне відношення об'єкта інтерпретації до об'єкта реальності, де внаслідок семіотичного втілення відбувається часткова втрата змісту; 3) невідповідності – *презентації* – як наслідок неузгодженості, невідповідності об'єкта інтерпретації з об'єктом реальності через відірваність семіотичної системи первинного змісту і навантаження семіотичної системи новим змістом.

Зауважимо, що наведений статус узгодження інтерпретанти щодо реальності перегукується з Аристотелевим поділом наук (систем знання) на 1) теоретичні науки – чисте знання, знання заради знання як перехід від часткового знання до повного знання, в якому немає жодної утилітарної зацікавленості, адже суб'єкт такого пізнання пізнає те, що не може бути змінено суб'єктом; 2) практичні науки – знання про змінні об'єкти, таке знання вже має утилітарну зацікавленість із боку суб'єкта, але знання про змінний об'єкт дає владу над змінністю, адже за допомогою цього знання об'єкт можна змінити в кращий бік; 3) поетичні (технічні) науки – як знання про людину у вимірі її творення.

Найціннішим для Аристотеля були саме поетичні (технічні) науки. Такі поетичні (технічні) знання є основою соціальної антропології, яку в ХХ ст. гостро критикуватиме М. Фуко і Ж. Дельоз. Через презентаційну стратегію навантаження первинної семіотичної системи новим змістом уможливується побудова такої системи практично-виховного знання, за допомогою якого можна вплинути на індивіда з метою його жорсткого контролю і корекції, що у випадку владних узурпаційних практик може знекорінювати людину з ґрунту, притаманного їй гуманізму, людинолюбства, чесності.

З концепції теоретичного знання з його іманентним прагматичним спрямуванням впливає, що вказані Аристотелем різні патерни знання відкривають механізм функціонування цілісної і самозамкненої епістемологічної системи, де через зміну патерну система знання, з одного боку, автопоетично замикається на собі, а з іншого, – розриває лінійність й утворює когнітивний доступ до реальності.

Для адекватного розуміння цих особливостей треба розтлумачити статус теорії в античності й взаємовплив поетичного (технічного) на теоретичне. Наприклад, П. Адо розрізняє теоретичне і теорійне знання, вказуючи, що сучасний дослідник античності завжди постає перед загрозою нерозуміння всього спектру теоретичного знання у контексті епохи античності, редукуючи його до сучасної вузької теорійності. Концепція теоретичного знання тісно зв'язана із концепцією Еросу – давньогрецького божества, народженого від

смертної жінки і безсмертного бога. Відтак Ерос завжди теоретичний, але не у розумінні сухої та знекровленої теорійності, а в прагматичному аспекті мислення як невтомного і постійного прагнення своєї небесної батьківської домівки і водночас невтомного і постійного повернення до земних низин свого походження. Теоретичне у контексті античності тотожне до еротичного: це знання практичного плану, воно спрямоване догори, позаземне і тілесне життя, але водночас воно обумовлюється земним і тілесним станом [1, с. 55–65].

Таке розуміння теоретичного якнайкраще стосується соціальної функції науки. З одного боку, висока наука спрямована на вивчення тих ділянок, які для повсякденного життя суб'єкта – насамперед через його тілесну обмеженість – не мають життєвої значущості (наприклад, чорні діри, хімічний склад ґрунту й атмосфери на Марсі, бузон Гікса, реліктове випромінювання і т. ін.). Це чисто теорійне знання заради знання. Але соціальна функція високої науки як теорії полягає у тому, що вона відкриває для суспільства нові горизонти значущості, прирощує нові семіотичні можливості для розуму і розуміння. У цьому полягає евристичний потенціал науки як семіотичної стратегії конструювання соціальної дійсності, в основі чого лежить ментальна здатність продукувати переконливу репрезентацію референтності. Тобто соціальна функція високої науки як чистої теорії і “знання заради знання” полягає у **створенні ситуації перцептивного унаочнення теоретичного знання**.

Висновок. Семантична теорія референції є теорією відповідності інтенціоналу терміну до екстенціоналу на основі мовної еволюції, адаптивності й селективності. Встановлення референції відбувається шляхом численних спроб зіставлення інтенціоналу до екстенціоналу; внаслідок багатьох інтерпретативних проб і помилок досягається результат, у якому інтенціонал відповідає екстенціоналу. Синтаксична теорія референції є теорією мовного виразу через застосування жорсткої структури висловлювання, десигнаторів, алгоритмів. Природні мови володіють різним рівнем синтаксичності й синтаксиси природніх мов навантажені семантично. Спроби побудувати висловлювання засобами формального синтаксису призводять до утворення штучних мов, алгоритмів і програмування (програмування не лише комп'ютерного, але і соціального). Прагматична теорія референції стосується обумовленості мовно-соціальної дії знаками і знаковими системами. Будь-яка соціальна дія є зумовленою знаками і мовою, а деякі соціальні дії можуть відбуватися тільки у просторі мовлення. Варіативність теорій референції найповніше синтезовано у концепції референції Г. Патнема.

Вказані теорії референції самі собою також виступають інтелектуальними інтерпретативними чинниками й моделями теорійного конструювання. У конструюванні (розв'язанні задач) теорії референції іманентно діють семіотичні стратегії інтерпретації природи людини і соціальної дійсності (реальності). Відповідно інтерпретація проблем референції та їхнє теорійне моделювання стає чинником конструювання моделей соціального розвитку. Це яскраво підтверджується, зокрема, розробкою марксистської теорії, конститутивним (базовим) елементом якої було обґрунтування принципу відображення як ключового для онтологічної довершеності матеріалістичної моделі світу і соціальної дійсності. Спроби надати інтерпретативної варіативності принципу відображення розглядалися як ревізійні відступи від марксизму, що певним чином впливало (ідеологічно) на здійснення соціальної політики в країнах комуністичного табору.

Отже, беручи до уваги нетотожність теорійного й теоретичного знання, теорія референції сама собою створює конструктивний потенціал теоретичного рівня. Згідно з переконаннями

Г. Патнема, референція встановлюється через зовнішні нементальні чинники, серед яких виділяється соціальний як констатація соціолінгвістичної компетенції спільноти і природний чинник, посередництвом якого “природні види” обумовлюють екстенціональну функцію термінів і знаків. Тобто референція має відносну функціональну незалежність щодо суб’єкта: з одного боку, референцію здійснює уповноважена соціумом спільнота експертів, а з іншого, – референція здійснюється існуванням самого об’єкта. У такій парадоксальній теорії референції, яку пропонує Г. Патнем, вловлюється своєрідний “метафізичний есенціалізм”, оскільки індивід стає приреченим на певну детерміновану референцію і не може її нехтувати; тобто референція не залежить від індивіда і його знання. Референція начебто розсіюється у просторі абстрактного співтовариства, існуючи всюди і ніде водночас, і лише експерт – як свого роду модерний шаман – має владу на адекватну інтерпретацію реальності й здатність концентрувати референційне розсіювання. Це досить важке і проблемне місце у теорії Г. Патнема, і, здається, мислителю не вдалося знайти задовільне раціональне вирішення цієї проблеми. Проте ідея про залежність референції від активності експерта і думка про соціальну зумовленість референції є цінними для теоретичних дискусій і в цьому сенсі – вагомими для конструювання соціальних моделей. На основі аналізу ключових інтерпретативних засад референції ми доходимо висновку, що конструювання соціальної дійсності так чи так, але обумовлюється теорійним визначенням інтерпретанти. Інтерпретанта як ментальний елемент знака і теорії виступає конструювальним чинником на кількох рівнях активності спільноти: **а)** семантичного прирощення (ідейного, семантично-морфологічного, логічного); **б)** синтаксичного узгодження (знакового, генеративного, утілюваного); **в)** перлокутивно-прагматичного (мовленнєвого) перетворення (преображення) суб’єкта. Конструювання відбувається одночасно на всіх рівнях, при цьому інтерпретанта зазнає зворотного впливу від названих чинників у семіотично-еволюційному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адо П. Що таке антична філософія? – К.: Новий Акрополь, 2014. – 428 с.
2. Ділі Дж. Основи семіотики / Пер. з англ. та наук. ред. А. Карась. – Львів: Арсенал, 2000. – 232 с.
3. Карась А. Семіотична перспектива інтерпретації реальності як дійсності // Філософська думка. – № 5. – 2008. – С. 16–29.
4. Карась А. Реальність у класичній і некласичній епістемології та її переусвідомлення // Вісник Львівського національного університету. – Філософські науки. – Вип. 10, 2007. – С. 41–53.
5. Макеева Л. Философия Х. Патнэма. – М., 1996. – 235 с.
6. Новоселов В. Проблема интерпретации знака и неограниченный семиозис / Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота № 8 (14). Ч. 2. – 2011. – С. 160–163.
7. Патнем Г. Розум, істина й історія: пер. з англ. – К.: Вид. дім “Альтернативи”, 2003. – 232 с.
8. Почепцов Г. Контроль над розумом. К.: КМА, 2012. – 350 с.
9. Почепцов Г. Мерлін, Супермен і Гаррі Поттер: Конструювання нематеріального в масовій культурі. – К.: Спадщина, 2013. – 288 с.

REFERENCE AS THE PHENOMENA OF THE INTERPRETATIV CONSTRUCTION OF NON-MATERIAL

Volodymyr Kovchak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str, 1, Lviv, 79000
philosophy.dep.philosophy@lnu.edu.ua*

The problem of reference is that it is impossible to provide a comprehensive answer to questions on how a genuine manifestation of reality is executed and how a signs of everyday life correlate with reality. As a matter of fact, the problem of reference is an inquiry about the reality. The nature of a reference is an open for debate in humanitarian and social sciences. This creates three main conclusions within the frame of socio-humanitarian discourse. It is important to mention semantic level (logical theory of reference), syntax level, and pragmatics (linguistic theory of reference). However, none of these theories provide a thorough explanation of the problem of reference.

H.W. Putnam developed a new theory of reference and proved that reference is defined through social and natural factors. The social factor implies that the theory is affected by the sociolinguistic competence of knowledge and experts opinion, whilst the accurate competency of knowledge is dependent on the progress of scientific knowledge about reality. The natural factor implies that objects of reality cause establishment of extensionals of signifiers. The two mentioned above factors are not sufficient for the full explanation of the problem of reference. Therefore, H.W. Putnam points out that reference conducts social parameterization of the physical world. Parameterization is not a reference itself, it a referential social game. A new Putnam's theory of reference correlates with Wittgenstein's concept of the language game.

The theory reference is an open issue at present. Yet, a socio-philosophical input of different concepts and attempts to explain the theory of reference results in different modes of discourse. Hence, different approaches and discourse modes lead to construction of a general theory of reference as a dynamic intellectual formation. That is, an intellectual quest for an explanation of burning question of reality creates a powerful social construct which originated from reflexive thinking. Thereby, construction of the theory of reference is a model of a much broader semiotic process, namely – construction of social reality. In the light of quest for an explanation of reality, many hidden aspects of the semiotic construction of social reality are distinguished. Earlier they received no attention of scholars.

The construction of social reality is basically a construction of interpretant as a purely intellectual sense, which appears as a result of sign interpretation and the signified reality. The construction of interpretant is a heterogeneous process. Firstly, interpretant is primarily constructed as an intellectual sense of a sign's relation. Secondly, semantic and logical interpretant necessarily requires a flesh, which is a hard flesh of interpretant and is constructed in a non-syntax way. Thirdly, the flesh is not isolated from existing semiotic setting; therefore, construction of semiotic setting is classified as a pragmatic level of construction of interpretant.

Based on the three approaches to the theory of reference, the statement can be made that interpretant is constructed on three levels simultaneously. The first level is semantic (logical), that is it is a pure concept, pure mind. Secondly, it is constructed syntactically as a sign in the meaning of a sign concept. And, the third level of construction is pragmatics, meaning it is a factor of social performance and activity. Different levels of construction of interpretant are dynamically unified.

Hypostasis of one level of construction of interpretant in reference to others is a semiotic factor of construction of the new knowledge system. In order to profoundly understand theoretical sciences, it is important to refer to P. Hadot with his concepts. Within the frame of ancient philosophy, P. Hadot (as defined by Aristotle) pointed out theoretical and speculative-based sciences (in sophistic meaning). The concept of theoretical knowledge correlates with the concept of Eros. It is a knowledge that strives upwards; it excludes earthly body life, although this striving is determined by earthly and bodily life. P. Hadot thinks that theoretical level of sciences is not epistemologically closed against other speculative-based levels.

Hypostasis of one level of construction of interpretant leads to the social and semiotic hypostasis of static interpretant with a broken mechanism. Social dangers are hidden in the fact that hypostasis of the semiotic level of construction of interpretant can be considered as a semiotic instrument for correcting interpretant. As a result, the process of construction of social reality becomes distorted.

Keywords: reference, interpretant, construction of social reality, semantics, syntax, pragmatics.

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2016

Прийнята до друку 12.09.2016